

מלחמת הפרוקסי: מדוע ישראל לא מפעילה ארגוני שלוחה במזרח התיכון?

written by אלי קלוטשטיין | 21.01.2026

השימוש בכוחות פרוקסי עלה לכותרות בשנתיים האחרונות בגלל "טבעת האש" שבנתה איראן סביב ישראל, בניסיון לחסל את "הישות הציונית" באמצעות ארגוני טרור עושי דברה של טהרן, שיקיפו אותנו מכל עבר. אך למעשה, מדובר בפרקטיקה מקובלת בהרבה מאוד מקומות בעולם כיום וגם בשנים עברו, ובוודאי בזירה האזורית. זו לא המצאה איראנית, והיא לא חדשה.

ניתן להזכיר כמה דוגמאות: הסכסוך האחרון בתימן ניטש בין קבוצות שנתמכו בידי ערב הסעודית והאמירויות, ואלה נאבקו ביניהן בשמן של הספונסריות שלהן על השליטה בדרום המדינה. אבל גם המלחמה של הכנופיות הסוריות שתחת הנהגתו של אחמד א-שרע נגד הכורדים הייתה למעשה סוג של מאבק בשליחות או בהכוונה טורקית [1] בדומה למצב בסודן או בלוב, אגב, שגם בהן פועלים כוחות בתמיכת אנקרה. כוחות של שכירי חרב כמו כוח ואגנר, במובן מסוים, הם פרוקסי או שלוחה של רוסיה. אפילו ישראל, טוענים רבים, היא מעין שלוחה מבצעית של ארה"ב במזרח התיכון.

מדינות רבות שרואות את עצמן כמעצמות אזוריות או עולמיות כורתות בריתות עם כוחות מקומיים כדי לקדם את האינטרסים שלהן, לבנות לעצמן תמיכה באוכלוסייה בארץ אחרת או בשביל להבטיח שלוחה מקומית שתעשה כדבריהן. לעיתים זו אכן רק ברית, אך פעמים רבות כוחות אלה מבצעים את פקודותיה של המעצמה ללא עוררין וללא פקפק.

מכיוון שזו דרך פעולה נפוצה, ראוי לבחון איפה ישראל נמצאת בתוך כל הסיפור הזה. מתחילת המלחמה מחמשת ישראל, לפי פרסומים זרים, חמולות בעזה ואת הדרוזים בסוריה, ואם הפרסומים נכונים כך הם הופכים במובן מסוים לפרוקסי שלה או שהם מצויים איתה בברית. אך לאורך השנים, מלבד התמיכה הברורה והבולטת בצד"ל, ישראל השתמשה בשיטה הזאת כמה פעמים, ולא בהצלחה גדולה.

יכולות להיות לכך סיבות רבות [2] מהאיבה שרוחשים רבים באזור לישראל, המסכלת אפשרות של שיתופי פעולה, עבור בהיעדר תקציב ואפילו כלה במחשבה לטווח קצר בלבד. אך בעידן שבו צה"ל נלחם בחזיתות מרובות, המשימות רק גדלות והעומס שוחק, האפשרות לחלוק את הנטל עם קבוצות מקומיות שיש להן אינטרס דומה נשמעת קורצת.

לפני הכול צריך להבין מהו פרוקסי, ובמה הוא שונה מכריתת ברית, למשל. ד"ר אייל פינקו, בעבר בכיר במערכת הביטחון וכיום חוקר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים באוניברסיטת בר-אילן, מסביר שאינטרסים דומים הם הבסיס לקיומם של שיתופי פעולה אזוריים. עם זאת, ד"ר פינקו מדגיש שקיימים הבדלים בין ברית לבין ארגוני שלוחה של ממש.

בעוד שפעילות פרוקסי אולי לגיטימית פחות, ברית היא מימוש נפוץ יותר של הזהות באינטרסים.

"ברית היא הסכם בין שני ארגונים, שיכולים להיות מדינתיים או לא, במטרה לקדם מטרה משותפת שמתאימה לשניהם", אומר ד"ר פינקו, "זה יכול להיות ישראל והדרוזים אבל גם ישראל ומצרים, או ברית הגנה משותפת של גורמים אחרים באזור ובעולם. האינטרס הדומה והמכנה המשותף לטובת שני הצדדים מניעים את הברית. שיתוף הפעולה בין טורקיה לצד המערבי של לוב, למשל, הוא איננו שימוש בפרוקסי. יש פה שיתוף פעולה בין ממשלה זמנית בלוב לבין הטורקים.

"פרוקסי הוא שליח של השחקן האחר", מוסיף ד"ר פינקו, "אין משמעות הדבר שאין לו מוטיבציות משלו, אבל המוטיבציה העיקרית שלו היא זו של השחקן ששולח אותו, השחקן המרכזי. בשבילו הוא מבצע משימות, ובתמורה אותו שחקן מממן, מסבסד ומאמן את הפרוקסי. כך למשל, איראן מאמנת, מכשירה ומממנת את החות'ים או חיזבאללה, שולחת להם נשק, והארגונים מבצעים את דברי האיראנים. יש להם מוטיבציות משלהם, ולא תמיד יעשו בדיוק כפי שנאמר להם, אבל בסוף הם עושי דברם של בעלי המאה".

האם יש לישראל ארגוני שלוחה כאלה במזרח התיכון?

"אין לנו פרוקסי באזור, גם אם החמולות בעזה אולי נופלות בהגדרה של שלוחה כזאת. יש לישראל בריתות עם הכורדים, לפי פרסומים זרים, או ברית עם הדרוזים בדרום הסורי. במקרה של עזה, ישראל ניצלה מריבה בין חמולות, לקחה אחת שהתנגדה לחמאס, ותמכה בה כדי לממש את ייעודה המקורי ואת מה שמתאים לישראל".

אלוף במיל' גרשון הכהן, לשעבר מפקד המכללות והגיס המטכ"לי, אומר כי השימוש בכוחות מקומיים היה רווח עוד בהיסטוריה העתיקה. "מי לא מפעיל פרוקסי?", שואל אלוף במיל' הכהן, "האמריקנים עשו את זה. הפלמ"ח היה פרוקסי של הבריטים, והם הקימו אותו למקרה שהיו צריכים לסגת מכאן. אפילו בתנ"ך עשו את זה. החוקר אדוארד לוטוואק השווה בין האסטרטגיה-רבתי של האימפריות הרומית וביזנטיון, שהמשיכה להתקיים עוד אלף שנה אחרי רומא. חלק מהסיבות לכך ששרדה היא שכל הזמן ביזנטיון כרתה בריתות והפעילה פרוקסי".

בלי לפגוע בכבודן של אימפריות כגון ביזנטיון או בריטניה מדברי ימי העבר, ישראל מבקשת לפעול בהתאם לנוהג המקובל כיום בקהילה הבינלאומית. לכן חשוב להבין אם הפעלת פרוקסי היא בכלל מעשה חוקי על פי הדין הרווח בעולם. ד"ר רפאל ביטון, מומחה למשפט בינלאומי, מרצה בכיר בבית הספר למשפטים במכללת ספיר, ועמית בכיר במכון משגב לביטחון לאומי שבו אני עובד כחוקר, אומר כי מדובר בנושא מורכב.

"לפעולה בתבנית הזו יכולות להיות השלכות משפטיות במשפט הבינלאומי, אבל זו בעיקרה פחות תופעה משפטית, ויותר סוגיה של יחסים בינלאומיים ושל ניהול סכסוכים חמושים. התופעה עצמה אינה אחידה. להבדלים בין מקרה ומקרה יכולה להיות השפעה על המשמעות המשפטית

של שיתוף הפעולה. לעיתים מטרת הפעולה המשותפת היא התקפה או טרור (כמו ההפעלה האיראנית של חיזבאללה), ולעיתים ההפעלה היא לשם הגנה (כמו עם צד"ל בדרום לבנון). גם יעדי הפעולה המשותפת מגוונים, כאשר לעיתים הארגון יופעל כדי להשתלט על מדינתו באופן חלקי או מלא, ולעיתים כדי לפגוע במדינה שלישית.

"השאלה החשובה במשפט הבינלאומי אינה עצם חוקיותה של הפעולה המשותפת בצורת פרוקסי, אלא האחריות של המדינה התומכת לפעולות של הארגון הנתמך ותוצאותיהן. כך לדוגמה, אם הארגון הנתמך מבצע פשעי מלחמה, השאלה המשפטית המרכזית תהיה אם אפשר לייחס אחריות לפשעים האלו למדינה התומכת, כאילו זרוע שלה ממש ביצעה אותן".

מה מותר על פי דין כדי לסייע או לספק עזרה לכוח שכפוף לך או מצוי איתך בברית?

"אם לא מדובר באירוע שמהווה התערבות אסורה בענייניה הפנימיים של מדינה אחרת או פגיעה אסורה בריבונותה, הרי שעצם התמיכה הכלכלית או הצבאית אינה מהווה בדרך כלל הפרה של המשפט הבינלאומי. אומנם, סיוע צבאי יכול להוות התערבות אסורה בענייניה של מדינה אחרת, אבל בהנחה שהוא נעשה בתנאים 'מצדיקים' [?] כמו במקרה של הגנה על אזרחים מפני שלטון רצחני [?] השלכותיה של הטענה להפרת המשפט הבינלאומי בעצם הסיוע הן מינוריות, אם בכלל הן קיימות. בה בעת, מערכת היחסים עם הארגון הנתמך יכולה להוביל להטלת אחריות על המדינה למעשי הארגון. זה יכול להיות משמעותי, למשל, אם הארגון מבצע פשע חמור דוגמת טבח או פשעים נגד האנושות.

"אחד המדדים החשובים בהכרעה מתי למדינה יש אחריות למעשיו של ארגון פרוקסי כזה הוא היקף השליטה של המדינה המסייעת ביחס לפעולות הארגון ותפקודו. ישנו ויכוח במשפט הבינלאומי בשאלה מה מידת השליטה שממנה ומעלה יש לראות בארגון לא-מדינתי כזרוע של המדינה, ולייחס לה אחריות למעשיו כאילו היה יחידה אורגנית שלה. אך אין כמעט מחלוקת שסיוע כלכלי או צבאי שאינו עולה לכדי השתתפות בתכנון והכוונה של פעולות אינו חוצה את סף השליטה לשם ייחוס אחריות למדינה".

בגידה מטופשת

אילו יתרונות צבאיים, אם בכלל, יכולה להפיק מערכת הביטחון הישראלית משימוש בפרוקסי או כריתת בריתות עם גורמים מקומיים? אלוף במיל' עוזי דיין, לשעבר חבר כנסת שגם כיהן כסגן הרמטכ"ל, אלוף פיקוד מרכז וראש המל"ל, קובע כי "יש היגיון וצורך רב בהחזקת פרוקסי, אבל אין כאלה בנמצא. יש מעט אפשרויות באזור, ופה ושם אתה יכול לנצל הזדמנות כמו בסומלילנד, אבל זה לא מצב שיש היצע כרצונך".

הוא גם מסביר את התועלת האפשרית של ארגוני שלוחה. "מכיוון שחלק מהמלחמה הזאת היא נגד טרור בטווח ארוך, במרחק גדול, כמו למשל החות'ים בתימן [?] אם יש לך סוג של שיתוף פעולה עם מישהו קרוב יותר למקום, אתה מקצר טווחים, יכולת ההתקפה שלך גבוהה יותר,

ועוד", אומר דיין, "לפי פרסומים זרים, הקשר שלנו לאזרבייג'ן הוא בין היתר כי יש להם יותר מ-200 קילומטרים של גבול עם איראן. האיראנים חוששים שאנחנו מטפחים קשרים במדינות סמוכות להן, גם לצורך נושאים התקפיים.

"אנחנו נפעל לקדם שיתופי פעולה, ככל שנוכל, לחיזוק הממשל בלבנון, שנאבק בחיזבאללה ומתקשה במשימתו. זה נכון לכל מה שיכול לעזור לקדם פני צרות חדשות כמו החות'ים, אבל גם מיליציות פרו-איראניות בסוריה ובעיראק. דוגמה נוספת: תמיד היה לנו קשר טוב עם הדרוזים, אבל האינטרס שלנו הוא לתמוך בהם, אפילו עד רמה של דרישה לאוטונומיה, משום שפירוז דרום סוריה נחוץ לנו גם באמצעותם ² כדי שיהיה לנו מסדרון בטוח לאיראן".

מדוע ישראל לא ממהרת לכרות בריתות באזור או להפעיל כוחות שלוחה מול אויביה? "ישראל מטומטמת", טוען הכהן באופן נחרץ, "את הפרוקסי הכי חשוב שהיה לנו, צד"ל, מחקנו בבגידה מטופשת. תמיד צריך לנסות לבנות גורמים כאלה. בכל מקום צריך לחשוב לפי משחקי שיתוף אינטרסים, ולבדוק איפה אפשר לעשות בריתות כאלה. גם החות'ים, למשל, עושים את זה למען האינטרס שלהם. זה תמיד נעשה מתוך כך, ואף פרוקסי לא עובד ללא אינטרסים. כך גם היה עם צד"ל, שהיה להם שיתוף אינטרסים עם ישראל".

הפעלת כוחות פרוקסי, מצד שני, לא פשוטה כל כך, וכרוכה בקשיים וסכנות. ישראל היא בת בריתה של ארה"ב, והציר המערבי כולו נלחם באיראן, בין היתר, בטענה כי היא מממנת כוחות אזוריים כדי לקדם אינטרסים שלה מול אויביה. במצב כזה, פעולה דומה מצד ישראל יכולה להיתפס כצביעות וכפגיעה באידיאלים שמקדם הגוש האמריקני.

אלוף במיל' דיין סבור שדווקא לא בטוח שלאמריקנים תהיה בעיה עם בריתות מקומיות. "במלחמה העולמית כיום יש שלוש גישות כלליות. הראשונה היא האמריקנית, 'התועלתנית', שבה הם נותנים לכל אחד משהו, ואז הוא 'מרוויח מניה' אצל האמריקנים. השנייה היא גישת 'הרשע', שמאופיינת בטרור שתפקידו להרוג את כל מי שלא תומך באנשיה. ניתן להיכנע למחבלים בתנאים מסוימים, כי אחרת הם מנהלים מולך מלחמה. הגישה השלישית, הישראלית, נקרא לה בשם היומרי 'מחפשת צדק'. כוחנו במוסריותנו. לכן אין לנו עם מי לעשות פעולות כאלה. היינו רק רוצים שיסכימו לעבוד איתנו, כל גורם באזור שרוצה לקדם יחד איתנו צדק ושלוש במזרח התיכון.

"האמריקנים עובדים איתנו בהתאם לגישה הזאת ברמה מסוימת ובמקומות אחדים, אבל לא מפריע להם שיהרגו את הכורדים בצפון סוריה והם יקבלו גם את א-שרע בבית הלבן. לא מטריד אותם להקים 'מועצת שלום' ברצועת עזה, למרות שלא יביאו שלום או ביטחון".

לא מבינים חתרנות

היעדר היצע או אידיאולוגיה שונה הם לא רק האפשרות היחידה למחסור בבריתות אזוריות. בראיית ד"ר פינקו, למשל, אחת הבעיות הגדולות שלנו היא היעדר חשיבה עקבית בטווח הארוך

שתסייע ליצירת בריתות כאלה. "משטר אסד נפל, אז ישראל ניצלה את הכאוס בתוך סוריה ואת הרצון של אחמד א-שרע להרוג את הדרוזים כדי להדק את הקשרים איתם. אין פה מעשה ביד מכוונת", הוא מציין דוגמה.

לדבריו, "כשמסתכלים על תפיסת מדיניות החוץ של מדינת ישראל, אין באמת אסטרטגיה מובנית. הנשיא דונלד טראמפ כותב אסטרטגיה והולך לממש אותה, וכך גם צרפת או מדינות אחרות. אצלנו זה נזיל, כולל בעניין ניצול הזדמנויות ² כמו במקרה של מתקפת הביפרים. אין אסטרטגיה ארוכת טווח שממשלת נתניהו רואה במסגרתה איך מפילים את התמנון האיראני בפעולות שונות, אלא אנו מנצלים הזדמנויות. זה כמובן לא רק מוגבל לבנימין נתניהו, ומלבד דוד בן-גוריון, שבשנות החמישים כתב אסטרטגיה צבאית ישראלית שמומשה, אין במדינה תהליך מחשבה מסודר בעניין. אנחנו טובים בטקטיקה, ונכשלים באסטרטגיה".

מה השורש להיעדר המחשבה הישראלית על קידום בריתות כאלה?

"כשמסתכלים על המצב במזרח התיכון, הכול נזיל. קשה לייצר כך אסטרטגיה רבתי לאורך זמן. בדנ"א ומתוקף המציאות שלנו, אין לנו יכולת לחשוב אסטרטגית", עונה ד"ר פינקו, "בתרבות הערבית והאסלאמית מסתכלים שנות דור קדימה ובונים אסטרטגיה, כמו בתוכנית מאה השנים של האחים המוסלמים לכיבוש אירופה וארה"ב. היא מתאפיינת בסבלנות, יש בה צעדים ברורים, כסף וחשיבה קדימה. כך גם האיראנים עושים. שם גם השלטון יציב ולא מתחלף, הוא לא עסוק בהישרדות פוליטית, ומצליח כך לייצר מדיניות רציפה.

"האם אצלנו צריך היה לחשוב אסטרטגית? כן, בוודאי. אבל תרבותית אנחנו מסתכלים מה קורה בשבוע הקרוב, ולכן קשה לנו לבנות אסטרטגיה מסודרת".

הכהן סבור, מצידו, שהסוגיה פשוטה הרבה יותר. "אצלנו מאמינים שברית צריכה תמיד להיות נצחית, אבל ברית היא להיום, ומחר יהיה יום חדש. זה יכול להיות הכורדים בצפון עיראק או הכורדים באיראן, זה יכול להיות הכורדים בסוריה, שכנראה בגלל תכתיבים אמריקניים אנחנו לא מעיזים להגיש להם עזרה.

"אחת הבעיות של מדינת ישראל היא שמלבד המוסד אנחנו לא מבינים את המשחקים החתרניים והצורה שפועלים בהם. פעם הבנו את זה. הבריטים כל הזמן עובדים ככה, וממשיכים להיות אימפריה שבונה בריתות, למרות שאין לה כמעט צבא. MI6, למשל, נמצא באוקראינה, בהדרכה ובלמידה, ובונה מודיעין".

בשורה התחתונה, מדוע ישראל אינה מפעילה את הכוחות הללו באזור? יש מחירים להפעלת פרוקסי, וכן גם לחתרנות. הממשלה בירושלים, ושר הביטחון אריאל שרון בזמנו, נכוו קשות מהטבח שביצעו הפלנגות בסברה ושתילה בשנות השמונים, שהעולם התייחס אליהן כשליחות של ישראל. כמו כן, מחויבות היא דו-צדדית: אם אתה מבקש מכוחות לבצע דברים עבורך, אתה בהמשך צריך לדאוג להם. זה יכול לבוא לידי ביטוי במיקום מחדש, מגורים, חינוך, שירותי

בריאות ועוד, וזה עול שישראל לא בהכרח ששה לקחת על עצמה.

בנוסף, המוניטין של ישראל כבת ברית נפגע אחרי הסאגה מול צד"ל בנסיגה מלבנון, ברקע התפיסה כי הארגון הלבנוני הופקר בידי צה"ל. הוסיפו לכך שאין המון גורמים אזוריים אמינים דיים שרק מחכים לעבוד איתנו, וההיצע של כוחות איכותיים כאלה מוגבל, וקבלו מצב שבו זו אפשרות עדיין לא טובה די הצורך.

לבסוף, צריך לזכור כי דמוקרטיה אינה יכולה לפעול באותו אופן כמו ארגוני טרור, והמגבלות הפנימיות שלה שונות מאוד. "במקום שבו אנחנו יכולים אולי להיעזר בכוחות מקומיים, נעשה זאת", מסביר אלוף במיל' דיין, "אבל אף פעם לא עשינו הסכם עם ארגון טרור שיילחם בארגון טרור אחר, בין השאר כי אנחנו מדינה דמוקרטית שכל מה שתעשה עומד למבחן העם. אם העם לא תומך בזה מסיבות שונות, יהיה קשה מאוד להוציא את זה לפועל. אנחנו לא מפעילים טרור נגד מדינות אחרות וטרור נגד טרור, ואנחנו נזהרים כי הגישה שלנו היא שאנו מעוניינים בשלום צודק ובר-קיימא ² וזו גישה ייחודית בעולם".

אבל יש גם אפשרות נוספת: אולי בכלל אין זה נכון שישראל לא מקימה בריתות או ארגוני שלוחה במזרח התיכון. ייתכן שיש בריתות כאלה או הפעלה של כוחות זרים מרחוק, אך אנו לא יודעים עליהן בשל הצורך בחשאיות. ישראל הצטיינה תמיד בפעולות סודיות, והחבירה אליה במהלך השנים לא זכתה לאהדה אזורית. משמעות הדבר היא שגם אם יש גורמים אזוריים שסייעו לישראל בפעולות צבאיות שונות, אין בהכרח רצון לפרסם זאת או להבליט את קיומם ברבים. תשובה לתהייה הזאת נקבל כנראה רק בעתיד.

פורסם במקור ראשון, בתאריך 21 בינואר, 2026.